

משה חיים פלח

בשיטת הר"י מאורליינ"ש

דאורייתא וללא כרזי יוחנן, ולהכי הקשה הגרע"א דנימא דהוי דאורייתא אך צעשה גרידא וכדנקטינן אליבא דאמת בטעמו ולא ממשו.

אולם עיקר קושית הגרע"א ז"צ, דהנה בפשוטו לשיטת הר"י מאורליינ"ש דבטעם כעיקר ליכא אלא עשה גרידא, גדר הדברים דע"ס הדבר בטל אף היכא דיהיב טעמא, דאם דאיתא דאינו בטל אמאי ליכא לאו, הא הוי גילוי מילתא בעלמא דטעמא לא בטיל, אלא ע"כ דאף אחר דגלי קרא דטעם כעיקר ע"ס הדבר בטל, אלא דאיכא דין מחודש דאסרה תורה כ"ט [ויעוין בחידושי רבינו חיים הלוי (פ"ו מתמך ומ"ה זכ"ד) דדין טעם כעיקר "הוי זאת גזירת הכתוב בפני עצמו של חלות דין ואיסור דטעם כעיקר" ויעו"ש בכל דבריו ויעוין להלן] ולא נאסר הך דינא אלא צעשה ולא בלאו, ומעתה ז"צ טובא דברי הגרע"א, דהיאך ס"ד דמכח הך דין טעם כעיקר נפיק ידי מ"ה כיון דע"ס הדבר בטל, ונהי דלענין איסורין חידשה תורה איסור מחודש אף על ע"ס הטעם, אך מאיזה טעם יאל עי"ז ידי חובת מ"ה.

ויעוין בחידושי רבינו חיים הלוי (פ"י ממעשה הקרבנות) וז"ל והנה ציטוד הך דינא דטעם כעיקר, ז"ע א"ס הוא זה דאמרינן דע"י הטעם חשבו ניכר האיסור ולית ביה דין ביטול כלל, או דבאמת חייל על האיסור דין ביטול, ורק דגם טעם האיסור יש בו דין איסור, וכדילפינן לה מקראי דוכל משרת וגיעולי נכרים, וכלשון הגמ' בכל דוכתי דטעם כעיקר, ונראה דזה מבואר מהא דתנן בחלה פ"ג (מ"י) העושה עיסה מן החטים ומן האורז א"ס יש בה טעם דגן חייבת בחלה ויולא בה א"ס ידי חובתו בפסח, ומבואר בזבחים דף ע"ה דהוא משום דמין בשאינו מינו בטעמא, וא"ס

בע"ז (ס"ו ב) אמר ר' אבהו אמר רבי יוחנן כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין עליו, והתוס' (שם ובסוגין) הביאו פירוש הרב רבי יוסף מאורליינ"ש דאע"ג דטעם כעיקר דאורייתא ליכא מלקות על טעם ואפי' שלא במינו, דרבי יוחנן סבר כר"ע דליקף טעם כעיקר מגיעולי עכו"ם וליכא אלא עשה דתעצרו בא"ש.

והנה בזבחים (ע"ה) אמר ר"ל הפיגול והנותר והטמא שבללן זה בזה ואכלן פטור א"א שלא ירצה מין על חבירו ויבטלנו שמע מינה תלת ש"מ איסורין מבטלין זה את זה וש"מ נותן טעם ברוב לאו דאורייתא וש"מ התראת ספק לא שמה התראה מתיב רבא עשה עיסה מן חטים ומן האורז א"ס יש בה טעם דגן חייבת בחלה ואף על גב דרובא אורז מדרבנן אי הכי אימא סיפא א"ס יולא בה ידי חובתו בפסח כו' ותמה הגרע"א בגליון הש"ס דלשיטת הר"י מאורליינ"ש מאי פריך, הא אף דטעם כעיקר דאורייתא ומאני טעמא נפיק ידי חובת מ"ה מ"מ מלקות ליכא, והרי ריש לקיש לא קאמר אלא דפטור ממלקות.

והנה בעיקר הקושיא יעוין בחזו"א (פ"י דק"א) דתמה על תמיהת הגרע"א וז"ל ותימה דהא בטעמו וממשו קיימינן דאמר רבי יוחנן בהדיא ע"ז ס"ז דלוקין וכדאמר פסחים מ"ד א' כזית ככא"פ דאורייתא, ועוד דהא ר"ל צפיגול ונותר קאמר ובקדשים אמרינן דהיתר מצטרף לאיסור כמבואר פסחים מ"ה ובנוזר ל"ז והיינו לענין מלקות כו' עכ"ל, ובדעת הגרע"א מצאריס דהרי צסוגיא דהתם דאמרינן שמע מינה מדר"ל נותן טעם ברוב לאו דאורייתא ע"כ סלקא דעתין דאף טעמו וממשו לאו

לית ביה דין ביטול הוא ג"כ ע"י חלוחות הדין איסור של טעם כעיקר עכ"ל יעוין שם עוד ויעוין עוד בחידושי רבינו חיים הלוי (פ"ו מחמץ ומצה ופט"ו ממאכ"א).

ונראה לכאורה מדברי הגרע"א, דאף לדברי הר"י מאורלייני"ש טעם כעיקר הוא צעשה גרידא, ל"ה איסור מחודש, אלא יסוד הדין דגלי לן קרא דע"י דיהיב טעמא אינו בטל, אך כיון דלא נאסר אלא צעשה שמעינן דבאמת איכא בזה דין ביטול במקת, ועי"ז נקלש האיסור, אך כיון דלא הוא ביטול גמור אכתי איכא בזה איסור קלוש, ואסרה תורה הך איסורא צעשה [וקצת דוגמא לדבר בקידושין (יג) קונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל בשלמא גט דכתיב וכתב לה ספר כריתות אלא מיתת הבעל מנלן כו' אלא מדאמר רחמנא אלמנה לכה"ג אסורה הא לכהן הדיוט שריא ודילמא לכה"ג בלאו לכולי עלמא צעשה, האי עשה מאי עבידתיה אי דאהניא מיתת הבעל תישתרי לגמרי אי דלא אהניא מיתת הבעל תוקמה במילתא קמייתא אלמא לא אפיקתה ממיתה ואוקימתה על עשה מידי דהוה אפסולי המוקדשים דמעיקרא אית בהו מעילה ואסירי בגיזה ועבודה פרקינהו מעילה לית בהו בגיזה ועבודה אסירי כו'].

ומעתה יל"ד דסבירא ליה להגרע"א, דכיון דגלי קרן דאהני לן הא דלא בטל לגמרי מכח הטעם לאסור הדבר באיסור עשה, ה"ג אמרינן דמהני לענין מצוות עשה, דכיון דחזינן דכלפי שיעור דין עשה סגי במה דלא בטל מכח הך נתינת טעם, אמרינן דמהני אף כלפי דין מצוות עשה [ואף דא"מ] ויעוין באחיעזר (ח"ב ע"א).

נימא דבאמת יש על הדבר דין ביטול וחשיב נחצטל, אלא לאסור משום דינא דטעם כעיקר, א"כ הרי לא שייך זאת אלא באיסורין, דילפינן לה מקרא דמשרת וגיעולי נכרים, דאע"ג דעצמו של דבר נחצטל מ"מ יש בו איסור טעמו, אבל לענין לצאת בו ידי חובת מצוה הרי פשיטא דכל שיש צעיקרו דין ביטול שוב אינו יואא בו ידי מצוה, דלא מצינו דצדינא דטעם כעיקר לחוד יהא סגי לצאת בו מצותו, אלא ודאי דיקוד דינא דטעם כעיקר הוא דאמרינן דכיון דניכר הטעם פקע דין ביטול גם צעיקרו, ולהכי שפיר יואא בו ידי חובת מצוה, כיון דיש כאן גם עיקרו ממש לכל מילי, אלא דמהא דמבואר בסוגיא דפסחים דף מ"ד (ע"ב) דילפינן מנזיר לכל התורה בק"ו, וכן מהא דאיתא שם דחולין מקדשים לא ילפינן, וכן מהא דאיתא בנזיר דל"ז דגם מנזיר לא ילפינן משום דחמיר איסוריה דאפילו חרצן אסור ליה, ולא חשבינן ליה לגילוי מילתא בעלמא דחשוב ניכר האיסור, ובדאי ש"מ דדינא דטעם כעיקר לא לענין ביטול נאמר, כי אם דהוי דין בפני עצמה וגזירת הכתוב וחלוחות דין דטעם כעיקר, וקשיין הנין סוגיין אהדדי.

ומסיק הגר"ח וז"ל אלא ודאי דהך דינא דטעם כעיקר, צעיקרו הוא דין מסויים בפני עצמו וחלוחות איסור של טעם כעיקר, וכדילפינן לה מקרא דמשרת דהוי לאו ואיסורא, ואך דדין איסור זה הוא זהו גופא דלא בטיל, ושפיר ניחא הא דמועיל הך דינא דטעם כעיקר גם לענין מצוה לצאת בו ידי חובת מצוה, כיון דהוא כעיקרו ממש, דהא פקע מיניה דין ביטול, וגם ניחא הא דלא חשוב גילוי מילתא, כיון דגם זה